

Teixits *artístichs*, retrats singulars (II). L'Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell

per SÍLVIA CARBONELL BASTÉ

Centre de Documentació i Museu Tèxtil

Doctorand Història de l'Art, Universitat Autònoma de Barcelona

Fotografies: Arxiu Històric de Sabadell (AHS) i Quico Ortega,

Centre de Documentació i Museu Tèxtil (CDMT)

1 Narcís Giralt en va ser el director fins el 1925.

2 Sobre la història de les escoles, vegeu: POMÉS MARTORELL, Francesc. *Cent anys d'escola: Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell 1902-2002*. Escola Industrial d'Arts i Oficis, Sabadell, 2003.

3 A Barcelona, per exemple, coneixem que l'any 1881 ja es donaven classes d'aquesta assignatura a Institut del Foment del Treball Nacional, al carrer del Pi, 5, principal, amb professors com Francesc Duran i Brujas, que també impartí classes a l'Ateneu de Sabadell.

4 Narcís Giralt impartí classes de teoria i pràctica de teixits a l'Ateneu. El 1890 es va introduir l'assignatura de tecnologia de teixits i el 1898 la de dibuix aplicat al teixit.

A Sabadell, i concretament a l'Escola Industrial d'Arts i Oficis, és on es van teixir més retrats commemoratius del nostre país, testimoni de l'adaptació de la màquina dita *a la jacquard*. L'Escola, fundada el 1902 sota la direcció de Narcís Giralt i Sallarès (1846-1925)¹ i la sots direcció a càrrec del pintor Joan Vila Cinca (1856-1938), de seguida va prendre un vessant artístic dins de les seves línies d'ensenyament tèxtil. Promoguda entre l'Ajuntament de Sabadell, l'Acadèmia de Belles Arts, el Gremi de Fabricants de Sabadell i la Caixa d'Estalvis de Sabadell, era hereva de diverses escoles que s'havien fundat des de mitjans del segle XIX, davant la necessitat per part de la indústria de formar obrers, especialment tèxtils.²

L'ensenyament de teoria i pràctica de teixits no era nou a Sabadell ni a Catalunya.³ Els antecedents de les escoles on s'impartiren aquests ensenyaments a Sabadell hem de buscar-los a l'Institut Industrial (1863-1872), seguit de l'Escola Industrial i Mercantil (1873-1874), del Col·legi sant Josep (1876-1902), i de l'Ateneu de Sabadell (1880-1902).⁴ Després dels diversos entrebancs que patiren les escoles anteriors, pels temps polítics convulsos que els havia tocat

Façana de l'Escola Industrial d'Arts i Oficis. Sabadell, 1928 ca. Autor: Francesc Casañas Riera/ AHS. FCR03100.

5 Els seu inici coincideix amb els retrats fotogràfics de Joan Vilatobà.

viure, finalment, el 1902 es va inaugurar l'Escola Industrial d'Arts i Oficis, en un principi en el local cedit per la Caixa al carrer sant Antoni, on es van fer les primeres classes. El primer director fou Narcís Giralt —principal impulsor dels retrats teixits— que també hi donà classes de teoria i pràctica de teixits des del seu inici. En el primer curs de 1902-1903 ja hi va haver cent seixanta-tres alumnes matriculats, fet que provocà que aviat el recinte de l'escola es quedés petit. Els problemes d'espai es van acabar resolent amb l'encàrrec d'un nou edifici-escola a Jeroni Martorell i Terrats (1876-1951), que projectà i executà un edifici d'arquitectura modernista entre 1908 i 1910, on es feren les classes fins a finals dels anys 1960. Actualment, és la seu de l'Espai Cultura Fundació Sabadell 1859, al carrer d'en Font número 2.

Des d'un bon començament, a l'Escola Industrial, entre les assignatures de l'especialitat tèxtil s'hi va incloure la de dibuix, que combinava amb la de teoria de teixits i l'art del tissatge. Segurament per influència de l'Acadèmia de Belles Arts, però també pel moment que s'estava vivint —el Modernisme— es va entendre la necessitat d'involucrar els coneixements artístics en el disseny de teixits. Joan Vila Cinca i Joan Vilatobà Fígols (1878-1954) foren els impulsors d'aquesta línia artística, conjugada amb la direcció de Narcís Giralt, que ja dominava la teoria i la tècnica des de feia anys. En aquesta línia, des del primer reglament de 1902, entre els oficis a impartir es va incloure també el de dibuixant de teixits.

Va ser així com, sota la confluència dels artistes i dels teòrics de teixits, es van començar a teixir amb el sistema jacquard els primers retrats en seda de personatges rellevants del moment, en els que es manifestava una clara unió de l'art i l'ofici, entre l'artista i la tècnica. Aquests teixits, anomenats des del principi com *artístichs*, van ser executats pels alumnes amb el suport i la direcció del seu mestre Narcís Giralt, alguns d'ells com a treball de final de curs, altres com a regals commemoratius. A la mort de Giralt, com a professor de teoria i pràctica de teixits, el va substituir el que havia estat el seu deixeble, Lluís Mas i Gomis (1890-1971), professor de teoria i dibuix aplicat a la quadrícula. I a Mas li agafà el relleu Jordi Marmañà i Valls (1931), que havia estat alumne de l'escola, i havia participat també en el picat i tissatge d'alguns retrats.

Aquestes obres artístiques teixides en jacquard s'iniciaren, com hem vist, com a demostració de la pràctica de l'ensenyament teòric i artístic de l'Escola, però també seguien les línies de la moda iniciada a Lió a finals del segle XIX, i continuaren després ja com a tradició escolar pròpia. Realitzades majoritàriament en seda, van arribar a un nivell de perfecció tècnica excel·lent gràcies al sistema jacquard. Exigien un alt grau de dificultat tècnica, especialment en el degradat de les ombres i en l'expressió dels ulls, que cercaven el màxim de realisme. Són unes obres més properes al gravat i a la fotografia⁵ que als teixits industrials. A Sabadell, des d'un inici, els teixits artístics jacquard es centraren en el retrat de polítics i en commemoracions i homenatges a personatges rellevants del sector tèxtil, a més d'algunes imatges religioses. El fet d'estar signats i produïts en exemplars limitats, els aportà un valor afegit que va fer que es consideressin gairebé com a obres d'art, que s'emmarcaven i penjaven com a quadres en despatxos i cases particulars.

Tant el Museu d'Història de Sabadell com el Gremi de Fabricants de Sabadell i les Agrupacions Professionals Narcís Giralt, així com el Centre de

6 Jordi Marriñà i Valls (Sabadell, 1931), teòric per l'Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell. Exalumne de Lluís Mas.

7 Josep Cusidó i Muñoz (Sabadell, 1934), teòric tèxtil per l'Escola tèxtil A. Forrellad, a cal Tatché i per l'Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell. Llicenciat en disseny per l'Escola de Disseny Tèxtil de Barcelona, fundada per en Josep Llorens i Ramon Folch, dirigida per aquest últim. Ex alumne de Lluís Mas.

Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa i el Museu de Badalona, en conserven diversos exemplars, testimoni d'un col·leccionisme tèxtil especialitzat, que arribaren de la mà d'industrials, professors i alumnes, específicament, i amants del tèxtil en general.

Podríem separar aquestes obres artístiques sabadellenques en dues etapes: de 1908 a 1917, sota la direcció de Narcís Giralt; i de 1929 a 1974, sota la direcció de Lluís Mas en primer lloc i de Jordi Marriñà Valls⁶ i Josep Cusidó Muñoz⁷ i els darrers anys. Posteriorment a aquesta última data, es van teixir alguns jacquards commemoratius, però en menys quantitat, i per encàrrec de particulars, fins l'any 1986.

D'entre els anys 1908 i 1974 hem recuperat gairebé una vintena de teixits, en seda, dissenyats i executats a l'Escola en un teler amb sistema jacquard de

Sala de reunions amb els dibuixos en quadrícula que van servir per executar en teixit la Puríssima de Tiépolo, la Verge del Pilar i els retrats de S.S. el Papa Pius X i el Doctor Zamenhof. Escola Industrial d'Arts i Oficis. Sabadell, ca 1930.- Autor: Francesc Casañas Riera/ AHS. FCR01776.

Aula de teoria de teixits de l'Escola Industrial d'Arts i Oficis amb el retrat de Niceto Alcalá Zamora al fons. Sabadell, 1930 ca.- Autor: Francesc Casañas Riera/ AHS. FCR01777.

8 Construït a Sabadell. Gusi, Balsach i Cia començaren a construir maquinària tèxtil i telers el 1897.

9 La capacitat d'agulles del teler era de les més altes per un teler amb sistema jacquard. Això permetia aconseguir una alta densitat, com en el cas d'alguns retrats que tenen de 110-120 fils per centímetre. Pel que fa als cartons, generalment, se n'utilitzaven de 3.000 a 6.000.

màquina Vincenzi que va donar la casa Balsach,⁸ per a ús dels alumnes d'últim curs. Era un teler de 2304 agulles⁹ —dues màquines de 1152 agulles cada una—, que uns anys després del seu desús es va decidir conservar al Museu d'Història de Sabadell, com a testimoni d'una tipologia de teixits d'un alt grau de complexitat tècnica, únic al nostre país.

Verge del Pilar. Seda. 1908.
24 x 11,5 cm. MHS 1727, 10555.

10 La gran majoria de posades en carta de principis de segle xx que s'han conservat eren sobre paper mil·limetrat de la casa J. Tarascó, de Barcelona.

11 A Sabadell se sol anomenar carta o dibuix a la posada en carta.

12 CUSIDÓ, Josep. "Un art poc conegut". *Quadern de les idees, les arts i les lletres*. Febrer 2002, número 134.

13 A Catalunya, Mas Lluç S.A. ha estat un referent en el picat de cartrons, des de 1870, encara es manté activa. Però a Sabadell també es picaven a Rodamilans.

14 Joan Vila Cinca en fou el director artístic del Gremi, encarregat, de la decoració de l'espai expositiu.

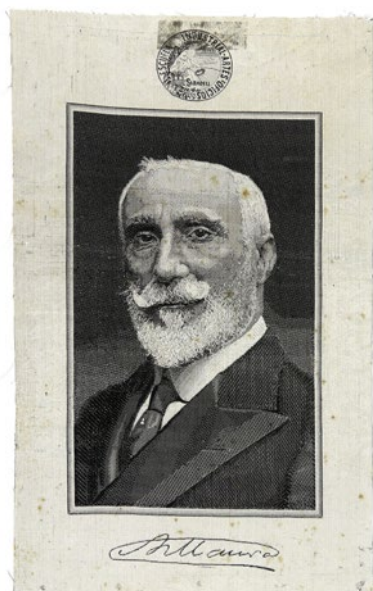
15 Giralt i B?

16 Museu d' Història de Sabadell nr. 1727, i 10555, Museu de Badalona (llibre *Teixits Artístichs* col·lecció de Pau Rodon Amigó), i altres en col·leccions particulars.

Per a començar un d'aquests teixits artístics es partia d'una fotografia de la imatge a representar. Aquesta, s'ampliava a la mida del paper quadriculat on s'havia de fer el picat, i a partir d'aquí es feia un esbós directament sobre el paper on es marcaven amb detall les ombres. Llavors es marcaven els *pics* manualment sobre la quadrícula, que representaven l'ordit (vertical) i la trama (horitzontal).¹⁰ Segons Cusidó, per un teixit d'una mida aproximada de 31x40cm, la carta¹¹ mesurava uns 150x180cm. En un cas com aquest, equivaldria a fer uns dos milions de quadrets que serien aproximadament unes mil hores de feina.¹² A partir d'aquí, la carta arribava al picador de cartrons¹³ que segons els quadrets pintats sabia com perforar els cartons que manaven el moviment de les agulles del teler i per tant, de l'ordit. Quan aquests cartons estaven llestos, es col·locaven al teler i s'iniciava el tissatge. Recordem que cada cartó equival a una passada de trama, i en cas dels jacquards de seda teixits a Sabadell estem parlant de més de sis mil cartons en molts projectes.

El primer teixit conegut que va sortir del teler de cal Balsach és el de la Verge del Pilar, commemoratiu de l'Exposició Hispano-Francesa de Saragossa, duta a terme el 1908, en la que la indústria tèxtil sabadellenca hi participà.¹⁴ Aquesta obra, dirigida per Narcís Giralt, pretenia donar a conèixer el nivell i l'exigència tècnica i artística de l'Escola, a nivell nacional i europeu. En la signatura del teixit només hi consta *Escuela Industrial de Sabadell*, però si observem la part inferior, sota el faldó de la verge, trobem dues inicials *G i B*,¹⁵ que podrien coincidir amb el nom del dibuixant i del teixidor. El picat d'aquest teixit, que es conservava a l'Escola, es va cremar durant la Guerra Civil, però sortosament en queden exemplars teixits com a testimoni.¹⁶

Aprofitant el mateix muntatge del teler, el anys següents, Narcís Giralt va dur la direcció tècnica i artística dels retrats d'Antonio Maura (1909), Ludwik Lejzer Zamenhof (1909), el papa Pius X (1910), José Canalejas (1911), el rei Alfons XIII (1915), el Conde de Romanones (1916-1917) i la Concepció de Tiépolo (1917). Es

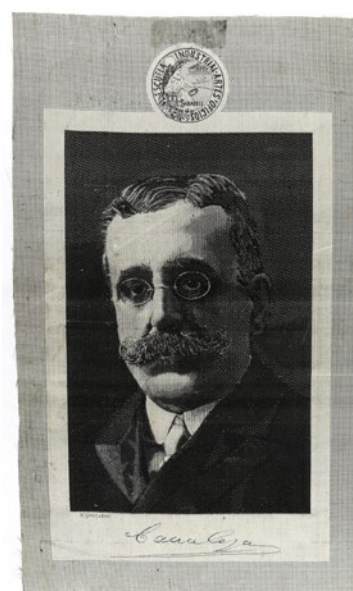
Antoni Maura. Seda. 25 x 15 cm.
Col·lecció Josep Cusidó.
Fotografia: Jaume Cusidó. MHS 1733.
Fotografia: David González Ruíz/AHS.

Papa Pius X. Seda. 1910.
25 x 11,5 cm. MHS 1729.
Fotografia: David González Ruíz/AHS.

Dr. Zamenhof. Seda. 1909.
25,5 x 11 cm. MHS 1731.
Fotografia: David González Ruíz/AHS.

Josep Canalejas. Seda. 1911.
26 x 16 cm. MHS 1735.
Fotografia: David González Ruíz/AHS.

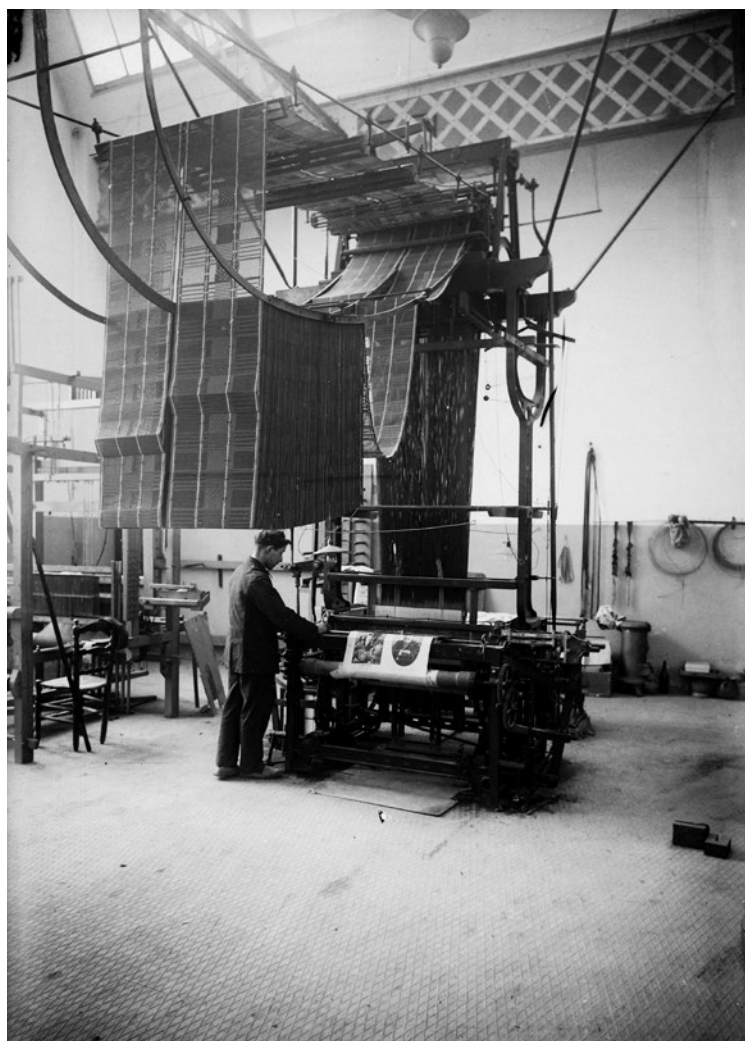

► La Concepció (Tiépolo).
Seda. 1917. 36,5 x 20 cm.
MHS 1725. Fotografia: David
González Ruíz/AHS.

▲ Comte de Romanones. Seda. 1917.
41,5 x 25 cm. MHS 1737.
Fotografia: David González Ruíz/AHS.

► Lluís Mas Gomis teixint una peça
de seda en el teler jacquard amb
les imatges de la Verge de Tiépolo i
d'Álvaro de Figueroa Torres (primer
comte de Romanones). Sabadell,
8 de juliol de 1917. Autor: Francesc
Casañas Riera/ AHS. FCR00649.

17 *Industria lernejo* significa *escola industrial*, en esperanto.

18 Realitzat amb la tècnica d'èsfumat, amb un sol ordit de seda, blanc, i una densitat de 110-120 fils; dues trames també de seda, una blanca i una negra, i una densitat de 66 passades/cm.

19 POMÉS MARTORELL, Francesc (2003).

20 Canalejas, Alfons XIII, Comte de Romanones, La Concepció de Tiépolo.

21 Pau Rodon i Amigó va fundar l'Escola Tèxtil de Badalona el 1906, que seguí el seu fill, Camil Rodon i Font. A través de la revista de l'escola —*Cataluña Textil*— es van publicar diversos articles sobre la biografia de Jacquard i els jacquards artístics, que ara ens ajuden a conèixer els teixits produïts, gràcies a les fotografies que en van publicar. Tot i tenir més d'un teler per fer les pràctiques escolars en aquest sistema, no ha quedat constància que a Badalona es fessin retrats o teixit commemoratius del nivell que es van dur a terme a Sabadell. Els alumnes copiaven altres jacquards —de la col·lecció particular de teixits de Pau Rodon— per a fer pràctiques. Concretament, el 1915 feren una exposició de treballs d'alumnes on hi van presentar els retrats de Beethoven, Schiller, i altres.

22 RODÓN I FONT, Camil. "El retrato aplicado al tejido". *Cataluña Textil*, vol IX, núm. 103, abril 1915. Badalona. P.52-54

van teixir tots en seda, amb un o dos ordits —un blanc, o un blanc i un negre— i dues trames —una blanca i una negra—, seguint la tècnica de l'èsfumat, que aconseguia uns perfectes difuminats en les tonalitats de grisos, entre el blanc i el negre.

D'aquesta primera etapa, tot i que desconeixem els alumnes que hi participaren i les hores de dedicació del picat i del tissatge, veiem com el teler es va utilitzar no només com a pràctica de dibuix aplicat al teixit i de tissatge de l'escola, sinó també per obsequiar els retrats en ocasions especials. Aquest és el cas del retrat de Zamenhof, que es va fer en motiu del Congrés Esperantista celebrat a Barcelona el 1909, per encàrrec d'un particular. En la inscripció hi podem llegir: *INDUSTRIA LERNEJO, ESCUELA INDUSTRIAL, SABADELL (ESPAÑA)*.¹⁷ Desconeixem, però, si va arribar a mans del retratat. El que sí que es va entregar va ser el retrat del Papa Pius X,¹⁸ que Josep Gorina i Pujol regalà al papa en un viatge a Roma.¹⁹

En tots els teixits mencionats, es va incloure la signatura del retratat i la seva procedència: *Escuela Industrial de Artes y Oficios de Sabadell*. Però no va ser fins el retrat de Canalejas, el 1911, que Narcís Giralt deixà constància del seu nom. Així doncs, els jacquards artístics fets entre aquesta data i el 1917 que va dirigir Giralt ja duïen la seva signatura²⁰ i concretament en el retrat de Canalejas i d'Alfons XIII, n'especificava que era el director de l'Escola.

De tots ells, el que sens dubte va causar més sensació a l'època va ser el del rei Alfons XIII. Camil Rodon²¹ es desfeia en elogis davant del retrat: *debido al señor Giralt (...) sobrepuja en gran manera, tanto por la grandeza de la composición como por las adecuadas proporciones del dibujo y por la perfecta semejanza con el monarca, a otros tejidos realizados en nuestro país. I afegeix: a la pureza del dibujo, a una imaginación fecunda, nuestros artistas deben añadir el estudio profundizado de la parte técnica y, por decirlo así, material de su arte. (...) Consideramos muy sinceramente que tanto el señor Giralt como la Escuela Industrial de Sabadell, pueden darse por muy satisfechos, (...) con haber producido con el retrato tejido de de Alfonso XIII una de las más altas manifestaciones del dibujo aplicado al tejido en las artes industriales*²².

Ntra Sra. de Montserrat. Estam. 1929. 18 x 11 cm. MHS. 17969. Fotografia: David González Ruíz/AHS.

Nena jugant (Ludwig von Tumbusch). Seda? 11,5 x 7 cm. MHS 17403. Fotografia: David González Ruíz/AHS.

Gitana. (Joan Vilatobà). Seda? 13 x 7 cm. Col·lecció Josep Cusidó. Fotografia: Quico Ortega, CDMT.

23 Antonio Cánovas del Castillo y Vallejo (Madrid, 1862-1933), anomenat Kaulak. Va fer diverses fotografies del rei, una de les quals es va prendre com a model per fer el retrat en seda.

El 1904, el rei Alfons XIII, a través d'una exposició del Gremi de Fabricant de Sabadell, va conèixer l'obra de Joan Vilatobà, a qui li encarregà un retrat oficial, fet que l'acredità com a proveïdor de la casa reial. De totes maneres, la imatge del teixit jacquard, va ser presa de la fotografia de Kaulak.

24 Pel que fa als alumnes, sabem que Lluís Mas i Gomis, participà en el retrat. Desconeixem els altres.

25 En aquest cas, es van utilitzar dos ordits de seda (un de blanc i un de negre), en una densitat de 104-106 fils/cm i dues trames (una blanca i una negra) amb una densitat de 50-52 passades/cm. I van ser necessaris uns 14.000 cartons.

26 M.A.S. Núm. Reg. 1526.

Per a realitzar la posada en carta del rei es va partir d'un retrat fotogràfic fet per Kaulak,²³ on el monarca vestia amb l'uniforme dels húsars de Pavia. Teixit pels alumnes²⁴ sota direcció de Narcís Giralt, és el primer jacquard sabadellenc on hi trobem la tècnica del canvi de dobles teles (dues teles a la plana sobreposades que es van lligant entre elles, on hi treballen doble agulla i doble cartó),²⁵ que implantaria després Lluís Mas en els jacquards dirigits per ell. Per la data que consta en el teixit, suposem que el projecte es devia iniciar l'any 1912. Però no va ser fins el 14 de gener de 1915 que es va fer entrega del retrat a Rafael Andrade, Governador Civil de Barcelona, i al president de la Mancomunitat Catalana, Enric Prat de la Riba. D'aquest teixit se'n conserven exemplars, a part del Museu d'Història de Sabadell, al Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa, al Museu de Badalona —procedent de la col·lecció de teixits de Pau Rodon—, i al Palacio Real de Madrid, que conserven també la fotografia original de Kaulak.

No és fins tres anys després de la mort de Narcís Giralt, que tornem trobar una imatge teixida en jacquard, signada i datada, a Sabadell. Però la majoria de peces no es van fer com a homenatges o regals, com les anteriors de seda, sinó que es tractava de treballs escolars, i teixits en un teler jacquard manual de dues-centes agulles, més simple que el donat per la casa Balsach. Dirigits ja per Lluís Mas, en primer lloc trobem la imatge de Nostra Sra. de Montserrat, feta de la mà d'Amadeu Cusidó, l'any 1929. En aquest cas és teixida en seda (?). Podria ser de la mateixa època el retrat d'una nena jugant, reproducció de l'obra pictòrica de Ludwig von Tumbusch, del que no ens consta ni autor ni data, però està treballat també en estam i en unes característiques tècniques similars a l'anterior. El retrat d'una gitana, on tan sols hi ha la inscripció *Escuela Industrial de Sabadell*, es va fer en seda (?) i tècnicament és pròxim als dos anteriors. Per a dibuixar el retrat teixit de la gitana, es va partir d'una fotografia de Joan Vilatobà, que es conserva al Museu d'Art de Sabadell.²⁶ Seguint el mateix estil i tècnica trobem una imatge de Crist titulada *Crucifixus*, feta en cotó, amb data ja de 1955, i signat amb les inicials E.I. / J.V., que corresponen a

Club Natació Sabadell.
Cotó. 1966. 25 x 16 cm.
MHS 17972. Fotografia:
David González Ruíz/AHS.

Crucifixus est. Cotó.
1955. 13 x 7 cm.
Col·lecció Josep Cusidó.
Fotografia: Quico Ortega,
CDMT.

St. Antoni Ma Claret. Cotó.
1951. 12,5 x 6 cm.
Col·lecció Josep Cusidó.
Fotografia: Jaume Cusidó.

27 Antoni Maria Claret i Clarà (1807-1870) fill de família de teixidors. Treballà en una fàbrica tèxtil i estudià disseny tèxtil a l'Escola Llotja de Barcelona.

28 Mesuren 5,5 x 5,5 cm.

29 L'any 1929 l'Escola Industrial va participar a l'Exposició Universal de Barcelona, on hi va exposar alguns teixits artístics fets pels alumnes de teoria de Lluís Mas. La Mare de Déu de la Salut es va fer expressament per a aquest esdeveniment.

30 Secció "Diàlegs con el Alcalde", *Diario de Sabadell*, 28 març de 1953, p.2.

Escola Industrial i Josep Vilardell. El retrat d'Antoni Maria Claret,²⁷ patró de l'Escola Industrial, tal com indica la inscripció del mateix teixit, el van fer els alumnes de l'Escola, dirigits per Mas l'any 1951; es va teixir en cotó en ocasió de l'acte commemoratiu de la seva canonització. El banderí del Club Natació Sabadell, teixit també en cotó i dirigit per Mas, es va fer el 1966 en motiu del 50è aniversari del Club.

Seguint amb el mateix teler manual, teixits en seda, el 1927 es van fer una sèrie de petits escuts²⁸ dels promotors de l'Escola, fets en motiu del 25è aniversari d'aquesta: *Gremio de Fabricantes de Sabadell*, *Caja de Ahorros de Sabadell*, *Alcaldia Constitucional de Sabadell*, *Escuela Industrial de Artes y Oficios*. El Museu d'Història de Sabadell en conserva un de cada.

A partir d'aquest moment, com ja hem comentat, Lluís Mas i Gomis (1890-1971) havia entomat l'ensenyament de teoria i pràctica de teixits i continuà la tasca iniciada pel seu mestre. Però en aquesta segona etapa, els retrats de polítics i monarques ja havien passat de moda i els que es teixiren van ser generalment per encàrrec o com a homenatge, i en menys quantitat. De retrats jacquard teixits en seda en el mateix teler Vinzenci de l'època de Giralt, i dirigits per Mas, es conserven la Mare de Déu de la Salut (1929),²⁹ fet en cotó i encarregat per Josep Gorina; Alcalá Zamora, en seda (1933), que li entregà una comissió de sabadellencs; i [Ferran Casablancas](#), de nou en cotó (1953).

Com veiem, després de Giralt, el teler de cal Balsach havia seguit funcionant però, no amb el ritme anterior. Ja fos per qüestions de moda, o sobretot de despesa econòmica, la tradició dels retrats jacquards sabadellencs s'havia anat perdent, especialment després de la Guerra. Va ser per això que Rafael Barbany i Duran (1914-1966), exalumne de l'Escola i col·leccionista de jacquards artístics, es decidí a escriure a l'alcalde a través d'un article al *Diario de Sabadell*³⁰

- A. Escola Industrial d'Arts i Oficis Sabadell. Seda. 1927. 5,5 x 5,5 cm. MHS 1728.
- B. Alcaldia Constitucional Sabadell. Seda. 1927. 5,5 x 5,5 cm. MHS 1732.
- C. Caixa d'Estalvis Sabadell. Seda. 1927. 5,5 x 5,5 cm. MHS 1734.
- D. Gremi de Fabricants Sabadell. Seda. 1927. 5,5 x 5,5 cm. MHS 1726.

Fotografies: David González Ruiz/AHS.

A.

B.

C.

D.

per recordar-li la tradició escolar: *En la Escuela de Artes y Oficios, cuna de la mayoría de técnicos de nuestra industria textil y de los que se están formando, (...) había la tradición de que cada promoción de futuros técnicos, realizara la “puesta en carta” para reproducir con el telar “Vincenzi” que existe en aquel centro, las figuras más salientes de la época. Esto daba actualidad artística a la población, y demostraba que los futuros técnicos no sólo se preocupaban del aspecto industrial de su profesión, sino que también cooperaban con su aportación —modesta, si se quiere, pero digna de alabanza— dentro del conjunto artístico de la ciudad.* Barbany sol·licitava reprendre el tissatge de retrats en seda, i proposava que la primera posada en carta fos la figura de Ferran Casablanques Planell, com a homenatge al seu reconeixement internacional. S'oferia ell mateix per a col·laborar: *Como antiguo alumno de la Escuela Industrial estoy dispuesto a prestar mi humilde cooperación para lograr el resurgimiento de esta bella tradición de la técnica textil local.* El suggeriment va ser ben rebut. L'alcalde,

Ntra. Sra. de la Salut. Cotó.1929.
59,5 x 32,5 cm. MHS 1742.
Fotografia: David González Ruíz/AHS.
[Veure més.](#)

31 Teixit en cotó, amb 2304 agulles i 6072 cartons.

32 Vicenç Giner, Antoni Urroz, Joan Boix, Antoni Estrada, Jordi Marriñà, Francesc Coll, Joan Sellés, Josep Cusidó i Tortajada?

33 En coneixem un exemplar a la col·lecció Josep Cusidó. Cusidó comenta que a Sixte Graneri l'anomenaven "el poeta de los paños".

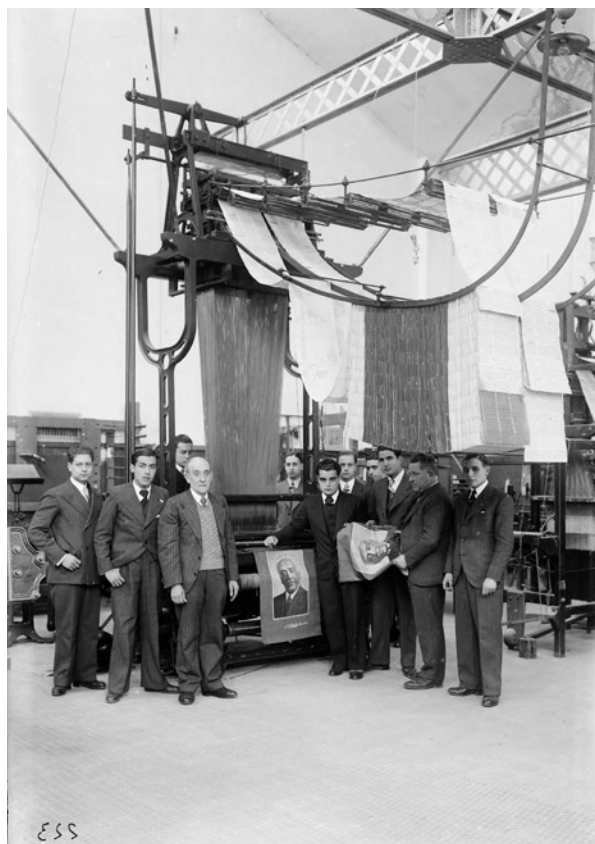
Josep Maria Marcet i Coll, plantejà la proposta a l'aleshores director de l'Escola Industrial, Josep Sanmiquel i Planell, que l'acceptà i s'inicià el procés.

Va ser així com, gràcies a Rafael Barbany i Duran —teòric a Sixte Graneri— l'any 1953 es va projectar i teixir el primer retrat de Ferran Casablancas,³¹ sense que ell n'estigués al corrent, i li entregaren, amb gran emoció, l'any següent. El va dirigir Lluís Mas —que en va dur la part artística i tècnica— amb la col·laboració dels seus alumnes,³² que van ser els encarregats d'executar-lo, ocupant-se cada un de diverses parts de la imatge. Concretament, sabem que a Josep Cusidó, li va tocar fer l'orella, el coll, l'escut, la signatura, el fons i el requadre. Segons consta en una carta escrita pel mateix Cusidó dirigida a Ferran Casablancas, la van fer amb el màxim entusiasme i amb evident admiració cap al personatge. Per tal de preparar la quadrícula, tal com s'havia fet anteriorment, van agafar una fotografia de Casablancas i amb un projector l'enfocaren sobre el paper, calculat segons la mida i les agulles del teler; al damunt hi pintaren els pics amb tèmpera. El van teixir en cotó, seguint la mateixa tècnica iniciada anteriorment per Giralt, de la doble tela.

Els anys següents, encara en el mateix teler, es van fer els darrers cinc retrats de Sixte Graneri (Graneri, Barbany, Cusidó, 1958), Lluís Mas (Josep Cusidó i exalumnes, 1961), Joan XXIII (Rafel Barbany, 1962), Francisco Franco (Jordi Marriñà, 1963) i la reedició de Ferran Casablancas (1974).

Veiem doncs, que al retrat de Casablancas el seguí el de Sixte Graneri,³³ encarregat pel seu fill Ricard, que en veure les qualitats de Barbany en el retrat de Casablancas li demanà de dirigir-ne el projecte. L'equip tècnic el formaren, a més de Ricard Graneri Fabregat i Rafael Barbany, Josep Cusidó (com a

► Teler de màquina jacquard teixint un retrat del president de la segona República Aniceto Alcalá Zamora. Escola Industrial d'Arts i Oficis. D'esquerra a dreta: Albert Mitjans, Ricard Mampel, Rafael Barbany, Enric Soler, Jaume Tintó, Miquel Fernández, Ignasi Puigdemívol, Joan Guarch, Joan Brossa, Lluís Mas i Salvador Pujol. Sabadell, maig de 1934.- Autor: Francesc Casañas Riera/ AHS. FCR01782.

▲ Alcalá Zamora. Seda. 1933. 72,5 x 56 cm. Col·lecció Josep Cusidó. Fotografia: Jaume Cusidó.

34 Segons Josep Cusidó (entrevista 2015).

35 Les Agrupacions Professionals Narcís Giralt van constituir-se el 1954 com a associació d'exalumnes de l'Escola Industrial.

36 Van haver de treballar d'amagat de Mas, en hores lliures i dies festius, a les Agrupacions Narcís Giralt, al despatx de l'empresa Suc. de J. Tatché i Palau i al domicili particular de Josep Cusidó.

37 Sobre les hores de treball que hi havia darrera de cada una d'aquestes peces ens en parla Josep Cusidó a "Entrevista personal" i CUSIDÓ, J. "Un art poc conegut. Evocació personal en el centenari de l'Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell". A *Sabadellencs. Quadern de les idees, les arts i les lletres*. Sabadell, febrer 2002. Núm. 134, p. 36-38

38 Els altres col·laboradors foren: Joan Montserrat, Antoni Urroz, Joan Boix, Manuel Parera, Jaume Vilardell, Orsini Sotorra, Antoni Estrada, Rafael Alsina, Rafael Barbany, Ricard Graneri. Teixidors: Jordi Marriñà, Francesc Coll i Joan Sellés.

39 Josep Cusidó conserva fotografies de tot el procés: des de la fotografia de Mas (l'original l'entregà a l'Arxiu Històric de Sabadell), els esbossos i l'evolució dels pics a la quadrícula, i fotografies de la carta acabada de l'octubre de 1959 amb J.Cusidó, Antoni Puig i Vicenç Giner. Antoni Puig i Campanà, aleshores estudiant de teoria de teixits i ajudant de teòric. Vicenç Giner i Hugué, teòric tèxtil per l'Escola Industrial de Sabadell, i exalumne de Lluís Mas.

40 Picats per Mas Lluch, S.A., a Barcelona. La imatge resultant mesura 20x27cm

41 A Sabadell, feia les muntures Serraviñals.

teòric ajudant), Joan Majó Borgunó (majordom dels telers), Jaume Vilardell Miró (ajudant de teòric) i Josep Lladó Ventura (aprenent de teòric). Per tal d'ampliar la imatge, la casa Foto Club Barcelona va facilitar-los un projector. El projecte es va començar a casa de Barbany, on es va fer l'esbós en aquarel·la. A l'empresa Graneri, sobre l'esbós original van dibuixar el lligament. Van iniciar el dibuix de la carta a principis del 1957, i la previsió d'entrega era el 28 de març del mateix any, el dia de sant Sixte, però es va haver de posposar degut a la incorporació de Josep Cusidó al servei militar. Tot i això, se li presentà una fase avançada a inicis de març. A partir d'aquí la feina es va ralentir, i la carta no es va acabar fins el 24 de gener de 1958. I seguidament el van teixir en seda en el teler de l'Escola, utilitzant 2304 agulles. Els mateixos autors se sentien orgullosos del retrat, especialment de l'ombrejat de l'orella esquerra, que marcava la pauta de la resta. Les parts més complicades van ser la corbata, seguit de la barbeta el coll i l'ull dret, el front i els cabells.³⁴

En jubilar-se Lluís Mas, els seus ex-alumnes juntament amb les Agrupacions Professionals Narcís Giralt,³⁵ a iniciativa de Josep Cusidó —que en va dur la direcció artística— i amb l'inestimable col·laboració de Jordi Marriñà en l'execució tècnica, decidiren teixir el seu retrat, en el mateix teler que hi havia dedicat tantes hores. El disseny de la carta es va fer en un any,³⁶ entre 1958 i 1959, després d'haver-hi dedicat unes mil hores de treball.³⁷ Havien començant dotze col·laboradors³⁸ i acabaren només amb dos, treballant fins i tot caps de setmana, en el domicili particular de Cusidó.³⁹ La carta original, la signaven *J. Cusidó i ex-alumnes* i mesurava 150 x 180 cm.⁴⁰ Pel fet que calia una muntura⁴¹ nova pel teler, el tissatge es va endarrerir. No va ser doncs, fins el 1961 que es va començar a teixir, però amb una lleugera modificació: es va eliminar el nom de Cusidó del dibuix. Tècnicament, la base del teixit és fet amb efectes d'esfumats, feta amb canvis totals en doble tela, a la plana, en seda. Per al tissatge, a càrrec de Marriñà i Coll, van caldre 1280 agulles pel retrat i 1024 per la sanefa que l'envolta, i un total de 6304 cartons. L'acte d'entrega a Mas, en homenatge a la seva tasca docent, es va fer el 20 de gener de 1961, al Gremi de Fabricants.

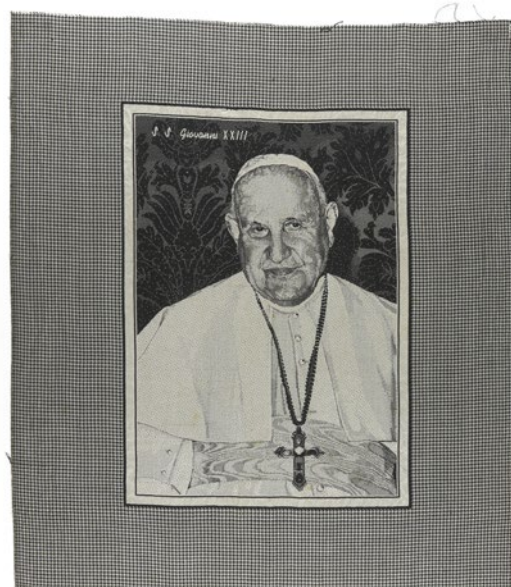
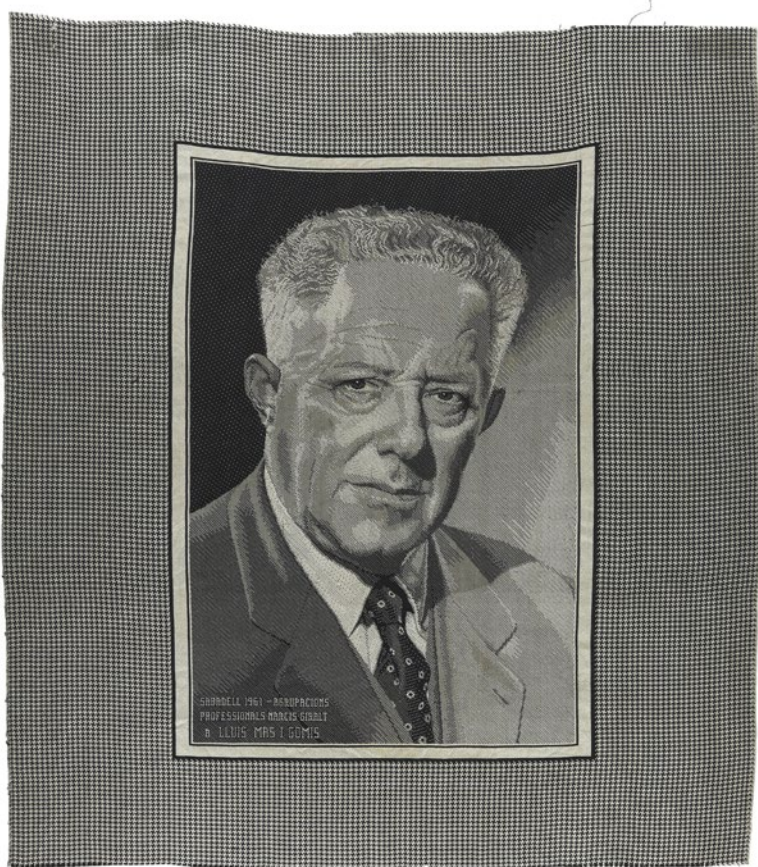
▲ J. Cusidó. R. Graneri i R. Barbany davant la carta de Sixte Graneri. Col·lecció Josep Cusidó. Fotografia: Quico Ortega, CDMT.

◀ Sixte Graneri. Seda. 1958. 27 x 20 cm aprox. Col·lecció Josep Cusidó. Fotografia: Quico Ortega, CDMT.

El 1956 havia començat a prendre força la idea de fer el retrat del papa Joan XXIII, impulsada per Ricard Graneri. Un cop decidit, aquest, va confiar de nou amb Barbany i Jaume Vilardell, que alhora, sol·licitaren la col·laboració de Cusidó, com a compositor artístic. El tissatge el van fer en el teler de l'Escola Industrial el 1962. Moltes de les imatges es van vendre a empresaris, teòrics i altres amants del tèxtil, que feia temps que ja anaven col·leccionant retrats artístics.

42 Entrevista personal 2015.

Com ja hem dit, Jordi Marmiñà, prengué les classes de teoria i tècnica tèxtils després de la jubilació del seu mestre Lluís Mas. Ja havia participat en l'execució de diversos retrats artístics, de manera que no li havia de ser massa complicat projectar-ne de nous. Però tal com ens explica ell mateix,⁴² si el treball es fa amb presses, els resultats poden no ser els esperats. Després de les inundacions del 1962, el director de l'Escola Industrial, Josep Caldas i Nogué, li va demanar que teixís el retrat de Franco, en seda. La fotografia amb la que es basaven no era d'una gran qualitat, de manera que la posada en carta no podia ser cap èxit. L'única cosa que segons Marmiñà havia quedat bé era la Laureada de san Fernando, que li havien demanat al mestre de dibuix Manuel Rallo després d'una visita a un especialista en uniformes i aplics militars barceloní, on la va poder dibuixar directament. Sis o set alumnes de segon destinaven cada setmana dues hores a fer el dibuix. Però encara no havien acabat de fer els pics que el president del Gremi, Josep Casas, els donà presses perquè Franco venia en visita oficial al cap d'una setmana. La carta no estava corregida i calien, segons Marmiñà, més de tres-centes hores de feina. Van fer tot el que van poder i un cop a Mas Lluch, la picaren en dos dies. Tot i l'impossible, i amb l'ajuda fins i

▲ S.S. Joan XXIII. Seda. 1962. 35,5 x 31,5 cm. MHS 1724. Fotografia: David González Ruíz/AHS.

◀ Lluís Mas. Seda. 1961. 36 x 33 cm. MHS 1637. Fotografia: David González Ruíz/AHS. [Veure més.](#)

tot de Lluís Mas, el retrat no arribà a tenir la perfecció dels anteriors. De totes maneres, no arribà mai a mans del retratat, ja fos per què havia marxat abans del què tenia previst, o per què el president del Gremi no va veure's amb cor de regalar-lo.

De la mateixa manera que Ricard Graneri va voler fer el retrat del seu pare, del 1963 en coneixem un retrat de Paco Montfort, fet en seda pel seu fill Josep Ma, amb la col·laboració de Jordi Marmità.

El 20 de gener de 1963, en motiu del dia de la festivitat de Sant Sebastià, patró de la indústria tèxtil, es va fer una exposició amb els teixits artístics realitzats a l'Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell en el local de les Agrupacions Professionals Narcís Giralt, juntament amb altres teixits artístics prestats per particulars. S'hi afegia la col·lecció completa de Lluís Mas (amb peces també estrangeres). Es van presentar, entre d'altres, el retrat de Franco, enmig dels retrats de Mas i Casablanca. La crítica del diari les definia com "*composiciones de elevado valor técnico-artístico*" de una calidad impresionante, siendo enormemente valiosa la matización y sombreado.⁴³

Anys més tard, el 1974, el Museu d'Història de Sabadell va organitzar una exposició similar, amb els mateixos teixits emmarcats. Després d'aquesta mostra, no se'n va fer cap més específica dels teixits artístics de l'Escola Industrial.

Però encara dins l'any 1974, es va fer una reedició de cinc-cents exemplars del retrat de Ferran Casablanca⁴⁴ en motiu del centenari del naixement d'aquest, aprofitant que Vicenç Mas —fill de Lluís— encara en guardava la carta de la primera edició. Per a aquesta ocasió, van eliminar l'escut antic i li van posar el de les Agrupacions Professionals Narcís Giralt. En aquell moment l'Escola estava tancada perquè s'havia venut l'edifici, però Marmità, encara va aconseguir fer funcionar el vell teler. L'equip tècnic, encapçalat per ell mateix, el formaren Pere Bigorra (cap de secció tèxtil de les Agrupacions Narcís Giralt), Celestí Canals (contramestre), Feliu Sabés i Salvador Soley.⁴⁵

43 *Agrupaciones Narciso Giralt. Inauguración de una exposición de tejidos artísticos.* Diari de Sabadell, 22 de gener de 1963.

44 Finançat pel Centre Metal·lúrgic.

45 Salvador Soley i Junoy (Sabadell, 1941) estudià a l'Escola Industrial d'Arts i Oficis de Sabadell, va coincidir amb el darrer curs de Mas i inicià el primer de Marmità.

▲ Paco Monfort. Seda. 1963. 37 x 33,5 cm. Col·lecció Jordi Marmità. Fotografia: David González Ruíz/AHS.

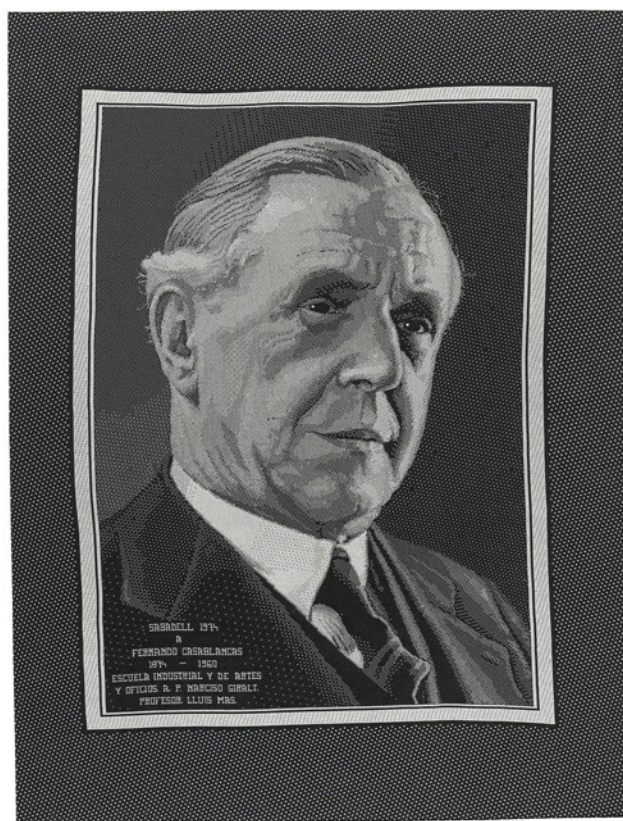
◆ Francisco Franco. Seda. 1963. 40 x 33 cm. MHS 5788. Fotografia: David González Ruíz/AHS.

46 Acció de fer els pics, marcar en el paper quadriculat els lligaments representats.

47 Com per exemple el matrimoni Ballús i Antonio Beteré. Encarregats per Enbasa (acrònim d'Enric Ballús), empresa de Sant Boi de Lluçanès fundada el 1963 que feia teles de matalàs en jacquard. I el retrat d'Antonio Beteré Salvador, fabricant de matalassos, actual grup Flex. Marmità hi participà tan sols en el tissatge, que feien els dissabtes amb Macià, contramestre d'Enbasa.

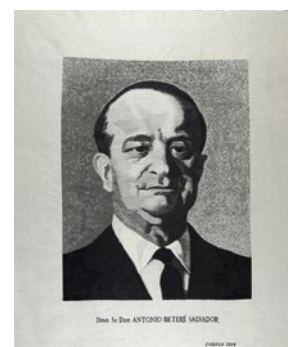
El darrer intent de projectar i teixir una peça commemorativa en el teler Vincenzi de l'Escola Industrial va ser fallit segons sembla davant la impossibilitat del seu finançament econòmic. La falta de pressupost va deixar sense realitzar el retrat dels reis Joan Carles i Sofia. L'any 1975, Peñalver, director de l'Escola, sol·licità a Marmità que fes el retrat dels aleshores prínceps d'Espanya, i de fet Marmità en va arribar a fer la carta, però no es va dur a terme el tissatge bàsicament per falta de pressupost. El mateix Marmità explica que per tal ocasió feren l'*empiconat*⁴⁶ amb retoladors, fet que acabà ben malament perquè les dones de la neteja passaren un drap humit per sobre, malmetent-lo de manera que no es pogué aprofitar. Alhora, l'ordinador de Mas Lluch que havia de llegir la carta, no reconeixia bé els rotuladors sobre el nou paper quadriculat de la casa Figuerola. De totes maneres, Marmità apunta que ja d'entrada partien d'una fotografia en color que no marcava prou bé les ombres que necessitaven per fer un bon dibuix. Tornar a començar de nou ja era massa costós, i per tant, es va abandonar el projecte.

A partir d'aquí el teler va funcionar tan sols per alguns encàrrecs particulars,⁴⁷ fins el 1986, any en que va deixar de treballar per sempre. ●

Ferran Casablanca. Seda. 1974. 36 x 34 cm.
MHS 17968. Fotografia: David González Ruíz/
AHS. [Veure més.](#)

Matrimoni Ballús Vilaseca. Seda. 1986.
32,5 x27 cm. MHS 17970. Fotografia:
David González Ruíz/AHS.

Antonio Beteré. Seda. 1984. 32,5 x27
cm. MHS 17971. Fotografia: David
González Ruíz/AHS.